

A Cu^{2+} és Zn^{2+} ionok hatása néhány szimbiotikus és asszociatív N_2 -kötő baktérium szaporodására laboratóriumi körülmények között

¹BÍRÓ BORBÁLA, ²BAYOUMI E. A. F. HOSAM, ³BALÁZSY SÁNDOR, ²TÍMÁRI SÁNDOR
és ²KECSKÉS MIHÁLY

¹ MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézete, Budapest; ² Agrártudományi Egyetem, Mikrobiológiai Tanszék, Gödöllő, és ³ Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza

A nehézfém tartalmú szennyvíziszapok mezőgazdasági területekre való kihelyezése, valamint egyéb környezetszennyeződések (pl. közlekedés) miatt napjainkban egyre inkább számolni kell a talajéletre kifejtett speciális káros hatások általánossá válásával.

A különféle növényvédő szerek, antibiotikumok, műtrágyák, detergensok és kémiai vivőanyagok rhizobiumok és pszeudomonaszok esetében észlelt szaporodás-gátlását illetően számos irodalmi hivatkozás ismert (BAYOUMI et al., 1988a,b; BAYOUMI & KECSKÉS, 1991; BÍRÓ et al., 1983; BÍRÓ & KECSKÉS, 1984; BÍRÓ, 1988). Több vizsgálati adat található a nehézfémek hasznos talajmikroszervezetekre gyakorolt kedvezőtlen hatásáról is (CHAUDRI et al., 1992; MARTENSSON, 1992; MCGRATH et al., 1988; REDDY et al., 1983; SMITH et al., 1990).

A N_2 -kötésnek, mint az egyik legfontosabb mikrobiológiai kulcsfolyamatnak a nehézfémekkel szembeni érzékenységét COPPOLA és szerzőtársai (1988) említik, a szimbiota rhizobiumokra való kedvezőtlen változásokról pedig EL-AZIZ és szerzőtársai (1991) számolnak be. GILLER és szerzőtársai (1989) megemlézték ugyan, hogy a szimbiotikus kapcsolatban levő rhizobiumok védve vannak a gyökérgümőben a talaj fémszennyezettségétől, de a natív mikroba-populáció és/vagy a gazdanövény annál inkább érintett. A vizsgálatok során azt is kimutatták, hogy a gyorsan szaporodó rhizobiumok a nehézfémekkel szemben érzékenyebbeknek bizonyultak, mint a lassú szaporodású bradyrhizobiumok fajrepresentánsai (COWLES et al., 1969).

Tekintve, hogy a N_2 -kötő mikrobák tevékenysége nagyban hozzájárul a talajtermékenység javulásához, ezért pontos és extrapolálható vizsgálati módszerek szükségesek a gátló tényezők megállapításához (SKUIJINS et al., 1986). Mindezeket figyelembe véve összehasonlító vizsgálatokat végeztünk gyöké-

gümmő baktériumok és néhány fontos rizoszféra-rizoplán baktérium mikroelemekkel, elsősorban a kommunális szennyvíziszapban leggyakrabban előforduló Cu^{2+} és Zn^{2+} ionokkal, szembeni érzékenységére vonatkozóan az OTKA 2537/1991. számú pályázata keretében.

Anyag és módszer

Babról, lóheréről és lóbabról származó *Rhizobium*, nyírségi fehérvirágú csilagfütről izolált *Bradyrhizobium*, búza, kukorica és *Digitaria decumbens* rizoszférájából nyert hazai izolálású és törzsgyűjteményből származó N_2 -kötő *Azospirillum*, és néhány biológiai N_2 -kötésre nem képes *Pseudomonas* törzs nehézfém-tűrő képességét vizsgáltuk laboratóriumi körülmények között (1. táblázat).

A mérések 25, 50, 100, 200 és 400 μM koncentrációban CuSO_4 és ZnSO_4 vegyületeket tartalmazó folyékony, élesztőkivonat-mannit (YEM) (VINCENT, 1981), illetve nitrogénmentes almasav (Nfb) (DÖBEREINER & DAY, 1975), táptalajban - a szervesen alkotórészek elhagyásával - történtek. Az említett divalens kationok sóit, valamint az enélküli 5 cm^3 tápfolyadékot 0,1 cm^3 , megközelítőleg $10^8/\text{cm}^3$ baktériumot tartalmazó szuszpenzióval oltottuk és 48 órás 28 °C-os mikrofermentoros rázatással tenyésztettük.

1. táblázat

A nehézfém-tűrési vizsgálatokban tesztelt baktérium törzsek és eredetük

(1) Baktérium neve	(2) Lab. jelzés	(3) Gazdanövény
<i>Rhizobium leguminosarum</i> bv. <i>viciae</i>	HB-3841	<i>Vicia faba</i>
	Lóbab Z	<i>Vicia faba</i>
	Bükköny 75/4	<i>Vicia faba</i>
<i>Bradyrhizobium</i> sp. (<i>Lupinus</i>)	Br 8	<i>Lupinus albus</i>
	Br 14	<i>Lupinus albus</i>
	Br 31	<i>Lupinus albus</i>
<i>Azospirillum brasilense</i>	Sp 7 (ATCC 29145)	<i>Digitaria decumbens</i>
<i>Azospirillum lipoferum</i>	Sp 59 (ATCC 29707)	<i>Triticum aestivum</i>
<i>Azospirillum</i> sp.	Km 5	<i>Zea mays</i>
	Be 7	<i>Triticum aestivum</i>
	Km 8	<i>Zea mays</i>
<i>Pseudomonas</i> sp.	Ke 1	<i>Zea mays</i>

Inkubálás után az 560 nm hullámhosszon spektrofotométerrel (DR-2000 típusú) kapott extinkciós értékeket a kontroll %-ában adtuk meg. Az adatokat variancia-analízissel elemeztük (SVÁB, 1981).

Vizsgálati eredmények

A 2. táblázat alapján bemutatjuk a Cu^{2+} és Zn^{2+} - tartalmú vegyületek hatását a vizsgált baktérium törzsekre.

A gyors szaporodású rhizobiumok közül a "Lóbab Z" jelű *Rhizobium leguminosarum* bv. *viceae* törzs bizonyult a legellenállóbbnak, mert az alkalmazott

2. táblázat
A Cu^{2+} és Zn^{2+} ionok hatása rizoszférából izolált baktériumok szaporodására
(a kontroll %-ában)

(1) Baktérium törzsek	CuSO_4	ZnSO_4
<i>Rhizobium</i>		
HB-3841	40,6	42,2
Lóbab Z	41,9	83,7
Bükköny 74/4	22,3	58,9
a) Átlag	33,0	60,5
<i>Bradyrhizobium</i>		
Br 8	59,2	66,4
Br 14	70,3	72,2
Br 31	74,1	74,4
a) Átlag	67,8	71,2
<i>Azospirillum</i>		
Sp 7	64,2	38,1
Sp 59	51,6	33,4
Km 5	63,7	50,8
Be 7	55,3	36,5
a) Átlag	58,7	39,7
<i>Pseudomonas</i>		
Km 8	79,5	49,2
Ke 1	69,5	47,3
a) Átlag	74,5	48,2

$\text{SzD}_{5\%} = 13,6$

nehézfémek különböző koncentrációinak összesített hatását illetően nem volt szignifikáns szaporodásgátlás.

A CuSO_4 -tartalmú táptalajok toxikusabbnak bizonyultak a *R. leguminosarum* bv. *viceae* esetében.

A lassú szaporodású *Bradyrhizobium* törzseket a fehérvirágú csillagfürt (*Lupinus albus* L.) gyökérgümőiből izoláltuk, nyírségi gyengén savanyú homoktalajból, és a gümőkötőképesség, valamint egyéb tulajdonságok ellenőrzése után - mint oltóanyag készítésére alkalmas törzseket - szelektáltuk.

A bradyrhizobiumok esetében megállapítottuk, hogy ellentétben a gyors szaporodású rhizobiumokkal, nincs különbség a Cu^{2+} és Zn^{2+} ionoknak a szaporodásukra gyakorolt hatásait illetően. A biotikus és abiotikus tényezőkkel szembeni tűrőképesség alapján oltóanyaggyártásra kiválasztott szimbionta N_2 -kötő baktérium törzsek közül a *Bradyrhizobium* törzsek egyöntetűbben viselkedtek, mint a *Rhizobium* törzsek.

A fűfélék és az egyszikű mezőgazdasági növények rizoplánjában és gyökérszövegeiben (hisztoszférájában) élő *Azospirillum* törzsekre is jelentős gátló hatást fejtettek ki a Cu^{2+} és Zn^{2+} ionok szulfát (SO_4^{2-}) vegyületei. A gátlóhatás mértéke hasonlóképpen alakult, mint a *Rhizobium* baktériumoknál, de ez esetben a Zn^{2+} ionok bizonyultak szignifikánsan toxikusabbnak. A két *Azospirillum* faj, az *A. lipoferum* és az *A. brasilense* autentikus reprezentánsai (Sp 7, Sp 59), valamint a hazai izolátumok (Km 5, Be 7) között statisztikailag igazolható különbség összesített hatásban nem adódott. A koncentrációk hatását külön-külön figyelembe véve azonban a Km 5 jelű kukoricáról izolált hazai törzs a Zn^{2+} -ionnal szemben szignifikánsan erősebb toleranciával rendelkezett.

Az azospirillumokhoz hasonlóan viselkedő és azonos módszerekkel izolálható, de ugyanakkor biológiai N_2 -kötésre nem képes, *Pseudomonas* fajokhoz tartozó törzsek viszont kevésbé voltak érzékenyek a tanulmányozott nehézfémekkel szemben, bár a Zn^{2+} ionok ez esetben is erősebb gátlást okoztak.

A 3. táblázatból a Zn^{2+} ionok depresszív hatása szintén kitűnik a különböző vizsgált koncentrációk függvényében is. Megállapítható, hogy amíg a CuSO_4

3. táblázat

A Cu^{2+} és Zn^{2+} nehézfémek koncentrációinak hatása *Azospirillum* törzsek szaporodására (a kontroll %-ában)

(1) Nehézfém	(2) Koncentrációk (μM)				
	25	50	100	200	400
Cu^{2+}	97,6	91,2	84,9	37,6	8,9
Zn^{2+}	73,6	61,8	30,4	17,2	9,9

$\text{SzD}_{5\%} = 13,6$

100 μM határértékgig nem okozott szignifikáns szaporodás-csökkenést, addig a ZnSO_4 már 25 μM értéknél jelentős sejtszámcsökkentő hatást gyakorolt a búza és kukorica rizoplánjából izolált *Azospirillum* baktériumokra.

Az eredmények megvitatása

A különböző talajökológiai feltételek hatással lehetnek a talaj- és rizoszféramikróbák szaporodására, így a nehézfém-tartalmú szennyvíziszapok egyre erőteljesebb felhasználásának talajéletre kifejtett káros hatásával is mindinkább számolnunk kell. CHAUDRI és szerzőtársai (1992), valamint SMITH és GILLER (1992) a kommunális szennyvíziszap átlagos évi, nehézfémekhez tartozó kationtartalmát illetően a következő csökkenő sorrendet állapították meg: Zn, Cu, Pb, Cr, Ni és Cd. Ilyen megfontolásból elsősorban a Zn^{2+} és Cu^{2+} ionok hatását ellenőriztük a különféle mikrobák szaporodására.

MARTENSSON (1992) szerint a Cu^{2+} és Zn^{2+} ionok hatásmódja erősen függ az alkalmazott vizsgálati módszertől is, így például az agaros táptalaj erősen adszorbeálhatja azokat és kiegyenlíti, tompítja hatásukat. Megállapítását figyelembe véve és kivitelezhetősége miatt a folyékony, mikrofermentoros módszert alkalmaztuk.

Bár a laboratóriumi eredmények szabadföldi viszonyokra való extrapolálásával óvatosan kell eljárunk, mégis szükséges ismereteket gyűjteni a határkoncentrációkat illetően, és reális szükséglet a gyakorlatban oltásra felhasználható toleráns törzsek felkutatása, "előállítás" is. GILLER és szerzőtársai (1989) megemlítették ugyanis, hogy két hónappal a tőzeges talajoltás után nem találtak túlélő *R. leguminosarum* *bv. trifolii* törzset a talajban, mivel az oltóanyag-gyártásra felhasznált törzseket előzetesen nem szelektálták laboratóriumi körülmények között nehézfém-tűrő képesség alapján. Az oltás pedig iparilag erősen szennyezett technogén területen történt. SKUIJNS és szerzőtársai (1986) is a rhizobiumok nagyfokú nehézfémekkel szembeni érzékenységéről tájékoztatnak. COWLES és szerzőtársai (1969) ugyanakkor a gyors szaporodású rhizobiumok erősebb tűrőképességéről adnak hírt, a lassú szaporodású bradyrhizobiumokhoz képest, de a vizsgálati eredményeinkből erre nem következtethetünk.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy bár káros hatásokat észleltünk, a megfelelő szelekciós technikák alkalmazásával ellenállóbb törzsekhez is juthatunk. A biotikus és abiotikus tényezők hatásának ellenőrzése és kevésbé érzékeny, oltóanyaggyártásra is alkalmas törzsek keresése mind ökológiai mind gazdaságossági szempontból is, rendkívül fontos.

Összefoglalás

Szerzők néhány potenciálisan növényoltásra felhasználható, biológiai N₂-kötésre képes baktérium nehézfém-tűrő képességét tanulmányozták laboratóriumi körülmények között. A Cu²⁺ és a Zn²⁺ ionok hatását ellenőrizték szimbiotikus, és asszociatív N₂-kötő baktériumok (*Rhizobium*, *Bradyrhizobium* és *Azospirillum*), valamint a rizoszférából izolált, két nitrogénkötésre nem képes, fluoreszcens típusú *Pseudomonas* törzs szaporodására.

A mérések 48 órás, mikrofermentoros, 25, 50, 100, 200 és 400 µM koncentrációjú Cu²⁺ és Zn²⁺ ionokat tartalmazó, folyékony, nitrogénmentes almasav (Nfb), illetve élesztőkivonat-mannit (YEM) táptalajban való tenyésztés után spektrofotométerrel (DR-2000 típusú) történtek. A kapott extinkciós értékeket a kontroll %-ában adták meg.

Megállapították, hogy a vizsgálatba vont Cu²⁺ és a Zn²⁺ ionok valamennyi baktérium törzs szaporodását gátolták.

A rhizobiumok szaporodására a Cu²⁺, az asszociatív baktériumok esetében pedig a Zn²⁺ ion volt erősebben gátló hatású a vizsgált koncentrációkban. A csillagfürt gyökérgümőjéből izolált *Bradyrhizobium* törzsek szaporodása között nem volt kimutatható jelentős különbség a nehézfémre vonatkoztatva (32-, ill. 29 %-os sejtszámcsökkenés). Az eredményekből levont következtetések ismételtén a törzsszelekció fontosságára hívják fel a figyelmet.

Irodalom

- BAYOUMI, H. E. A. F. & KECSKÉS, M. (1991): Xenobiotic effects on the growth and nodulation potential of *Rhizobium leguminosarum* bv. *viceae* with *Vicia faba*. Proc. Int. 10th "Humus et Planta". 92. Prague, Czechoslovakia.
- BAYOUMI, H. E. A. F., NAGY, T. & KECSKÉS, M., 1988a. Antibiotic sensitivity of *Rhizobium leguminosarum* bv. *viceae* strains. Acta Microbiol. Hung. 35. 158.
- BAYOUMI, H. E. A. F., TIMÁRI, S. & KECSKÉS, M., 1988b. Side-effect of different pesticides on *Rhizobium leguminosarum* bv. *viceae* strains. Acta Microbiol. Hung. 35. 161.
- BÍRÓ, B. (1988): Coronilla Rhizobiumok és *Pseudomonas* rizobaktériumok közötti kölcsönhatások. Kandidátusi értekezés és tézisei. Agrártud. Egyetem. Gödöllő.
- BÍRÓ, B. et al., 1983. Coronilla Rhizobium-törzsek fungicidérzékenysége. Agrokémia és Talajtan. 32. 592-597.
- BÍRÓ, B. & KECSKÉS, M., 1984. Herbicide sensitivity of Coronilla Rhizobium and *Pseudomonas* rhizobacterium strains. Acta Microbiol. Acad. Sci. Hung. 31. 302-303.
- CHAUDRI, A., MCGRATH, S. P. & GILLER, K. E., 1992. Metal tolerance of isolates of *Rhizobium leguminosarum* bv. *trifolii* from soil contaminated by past applications of sewage sludge. Soil Biol. Biochem. 24. 83-88.

- COPPOLA, S. et al., 1988. Effect of cadmium-bearing sewage sludge on crop plants and microorganisms in two different soils. *Agric. Ecosyst. Environ.* **20**. 181-194.
- COWLES, J. R., EVANS, H. J. & RUSSELL, S. A., 1969. B₁₂ coenzyme dependent ribonucleotide reductase in *Rhizobium* species and the effect of cobalt deficiency on the activity of the enzyme. *J. Bacteriol.* **97**. 1460-1465.
- DÖBEREINER, J. & DAY, J. M., 1975. Associative symbiosis in tropical grasses: Characterization of microorganisms and dinitrogen fixing sites. *Proc. 1st Int. Symp. Nitrogen Fixation. Vol. 2.* 518-538. Pull., Washington.
- EL-AZIZ, R., ANGLE, J. S. & CHANEY, R. L., 1991. Metal tolerance of *Rhizobium meliloti* isolated from heavy metal contaminated soils. *Soil Biol. Biochem.* **23**. 795-798.
- GILLER, K. E., MCGRATH, S. P. & HIRSCH, P. R., 1989. Absence of nitrogen fixation in clover growth on soil subject to long term contamination with heavy metals is due to survival of only ineffective *Rhizobium*. *Soil Biol. Biochem.* **21**. 841-848.
- MARTENSSON, A. M., 1992. Effects of agrochemicals and heavy metals on fast-growing rhizobia and their symbiosis with small-seeded legumes. *Soil Biol. Biochem.* **24**. 435-445.
- MCGRATH, S. P., BROOKES, P. C. & GILLER, K. E., 1988. Effects of potentially toxic metals in soil derived from past applications of sewage sludge on nitrogen fixation by *Trifolium repens* L. *Soil Biol. Biochem.* **20**. 415-424.
- REDDY, G. B., CHENG, C. N. & DUNN, S. J., 1983. Survival of *Rhizobium japonicum* in soil-sludge environment. *Soil Biol. Biochem.* **15**. 343-345.
- SKUIJINS, J., NAHRSTEDT, H. O. & OCTEN, S., 1986. Development of a sensitive biological method for the determination of low level toxic contamination in soils. *Swed. J. Agric. Sci.* **16**. 113-118.
- SMITH, S. R. & GILLER, K. E., 1992. Effective *Rhizobium leguminosarum biovar trifolii* present in five soils contaminated with heavy metals from long-term applications of sewage sludge or metal mine spoil. *Soil Biol. Biochem.* **24**. 781-788.
- SMITH, S. R. et al., 1990. Symbiotic N₂-fixation and microbial activity in soils contaminated with heavy metals resulting from long term soil sewage-sludge application. *Water Res. Cent. Res. Rep. FR 0128. Medmenham, Marlow.*
- SVÁB J., 1981. *Biometriai módszerek a kutatásban. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.*
- VINCENT, J. M., 1981. The Prokaryotes. In: *A Handbook on Habitats, Isolation and Identification of Bacteria.* (Eds.: M. P. Syars, M P. et al.) 818-841. Springer-Verlag, Berlin.

Érkezett: 1993. augusztus 28.

In Vitro Effect of Cu²⁺ and Zn²⁺ Ions on the Growth of Some Symbiotic and Associative N₂-Fixing Bacteria

¹B. BÍRÓ, ²H. E. A. F. BAYOUMI, ³S. BALÁZSY ²S. TÍMÁRI and ²M. KECSKÉS

¹ Research Institute for Soil Science and Agricultural Chemistry of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, ² Department of Microbiology, University of Agricultural Sciences, Gödöllő, and ³ Bessenyei György Teacher's Training College, Nyíregyháza

Summary

In vitro experiments were carried out to establish the heavy metal sensitivity of different bacteria being as potential inocula-components for certain agricultural plants. Cu²⁺ and Zn²⁺ ions in the sulphate forms proved to be the most harmful for the growth of *Rhizobium leguminosarum* strains. The effect of 25, 50, 100, 200 and 400 µM CuSO₄ and ZnSO₄ salts was tested in yeast extract mannitol (YEM) liquid or nitrogen-free maleic (Nfb). 5 cm³ media was inoculated with 100 µl of bacterial suspension (approximately 10⁸ CFU/cm³). The growth extinction of the strains was measured after 48 hours of incubation using the microfermentor technique at 560 nm (Spectrophotometer DR-2000 type). Data are shown as a percentage of the control and LSD_{5%} is also calculated. The growth potential of a number of nitrogen-fixing *Rhizobium*, *Bradyrhizobium*, *Azospirillum* and scavenger fluorescent-type *Pseudomonas* strains was tested.

In Bradyrhizobium strains isolated from the root-nodules of white lupin, Cu²⁺ and Zn²⁺ ions had deleterious effects of the same order (the cell number decreased by 32 and 29%, respectively). On the other hand, Cu²⁺ was more harmful to *Rhizobium leguminosarum* than Zn²⁺, whereas the opposite was found in the case of associative N₂-fixing and scavenger bacteria. It is important that the tolerance of the strains to harmful and polluted soil metal should be measured before using the strains for plant inoculation.

Table 1. Names of the N₂-fixing bacterial strains. (1) Species name of tested bacteria. (2) Laboratory codes. (3) Host plant.

Table 2. Effect of Cu²⁺ and Zn²⁺ on the growth of some rhizosphere bacteria (1) Bacterial strains. a) Mean. LSD_{5%} = 13.6

Table 3. Effect of different Cu²⁺ and Zn²⁺ concentrations on the growth of *Azospirillum* strains, as a percentage of the control. (1) Heavy metal, (2) Concentrations (µM). LSD_{5%} = 13.6